

BOLALAR TA'LIM TARBIYASIDA MADANIY VA MILLIY QADRIYATLARNI SAQLASHDAGI MUAMMOLAR

Ro'zimaxammadova Gulhayoxon Muzaffar qizi

Qo'qon universiteti
maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bolalar ta'lim-tarbiyasida madaniy va milliy qadriyatlarni saqlash masalalari hamda ushbu jarayonda uchrayotgan muammolar tahlil qilinadi. Globallashuv jarayonlari, zamonaviy axborot texnologiyalarining keng tarqalishi va turli madaniyatlarning o'zaro ta'siri natijasida yosh avlodning milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatida ayrim o'zgarishlar kuzatilmoqda. Shu sababli bolalarni milliy an'ana va urf-odatlar ruhida tarbiyalash, ularning madaniy merosga hurmatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada oilaning, ta'lim muassasalarining va jamiyatning bu boradagi o'rni yoritilib, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, milliy qadriyatlarni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish, yosh avlodda milliy o'zlikni anglash tuyg'usini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, madaniy meros, bolalar tarbiyasi, milliy an'analar, ta'lim tizimi, globallashuv, ma'naviy tarbiya, oilaviy tarbiya, milliy o'zlik, madaniy identitet, yosh avlod, ijtimoiy muhit.

ABSTRACT

This article analyzes the issues of preserving cultural and national values in children's education and upbringing, as well as the challenges encountered in this process. Due to globalization, the rapid spread of modern information technologies, and the interaction of different cultures, certain changes can be observed in the younger generation's attitudes toward national values. Therefore, educating children in the spirit of national traditions and customs and fostering respect for cultural heritage is of great importance. The article

highlights the roles of family, educational institutions, and society in this process, and examines existing problems along with possible ways to address them. In addition, scientific and practical recommendations are provided on effectively integrating national values into the educational process and developing a sense of national identity among the younger generation.

Keywords: national values, cultural heritage, child upbringing, national traditions, education system, globalization, moral education, family upbringing, national identity, cultural identity, young generation, social environment.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonida har bir xalq uchun o'z milliy qadriyatlari, urf-odatlari va madaniy merosini saqlab qolish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash, ularda o'z xalqining tarixi, madaniyati va an'alariga hurmat tuyg'usini shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bolalik davrida shakllangan ma'naviy qarashlar insonning keyingi hayotidagi dunyoqarashi va ijtimoiy xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli bolalar ta'lim-tarbiyasida madaniy va milliy qadriyatlarni saqlash masalasi bugungi kunda pedagogika, sotsiologiya va madaniyatshunoslik sohalarida dolzarb ilmiy muammo sifatida o'rganilmoqda.

Milliy qadriyatlar – bu xalqning tarixiy rivojlanish jarayonida shakllangan urf-odatlari, an'analari, axloqiy me'yorlari, ma'naviy qarashlari va madaniy merosining yig'indisidir. Ushbu qadriyatlar jamiyatning ma'naviy asosini tashkil etadi hamda avloddan-avlodga o'tib keladi. Bolalar tarbiyasida milliy qadriyatlarni singdirish orqali ularda vatanparvarlik, hurmat, mehr-oqibat, mehnatsevarlik va mas'uliyat kabi ijobiy fazilatlar shakllanadi. Shu bois ta'lim muassasalari, oila va jamiyat birgalikda yosh avlodning milliy o'zligini anglashiga xizmat qiluvchi muhitni yaratishi zarur.

Hozirgi davrda axborot texnologiyalarining rivojlanishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi yoshlarning dunyoqarashiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Bir tomondan, bu jarayon yangi bilim va madaniy almashinuv imkoniyatlarini yaratayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan ayrim hollarda milliy qadriyatlarga befarqlik yoki ularning asta-

sekin unutilishiga ham sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish masalasi yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, ta’lim tizimi nafaqat bilim berish, balki yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalash vazifasini ham bajarishi lozim.¹

Bolalarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda oila muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar tomonidan bolalarga milliy urf-odatlar, an’analar va madaniy meros haqida beriladigan dastlabki bilimlar ularning kelajakdagi ma’naviy dunyoqarashining shakllanishida asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ta’lim muassasalari ham ushbu jarayonda muhim ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarga oid bilimlarni o‘quv dasturlariga kiritish, xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish, milliy bayram va an’analarni o‘quv jarayoniga integratsiya qilish yosh avlodning madaniy o‘zligini anglashiga yordam beradi.

Shu bilan birga, bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, globallashtirish ta’sirida ayrim yoshlar orasida milliy madaniyatga qiziqishning kamayishi, oilaviy tarbiyada milliy qadriyatlarga yetarli e’tibor berilmasligi hamda ta’lim jarayonida ushbu masalalarning yetarli darajada yoritilmasligi kuzatilmoqda. Bu holat milliy o‘zlikni anglash jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish masalalarini ilmiy asosda o‘rganish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Shunday qilib, yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash jamiyatning ma’naviy barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada bolalar ta’lim-tarbiyasida madaniy va milliy qadriyatlarni saqlashdagi mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Mazkur tadqiqot natijalari yosh

¹ Hasanboyeva, 2018

avlodning ma'naviy tarbiyasini takomillashtirish hamda milliy qadriyatlarni ta'lim jarayonida samarali qo'llashga xizmat qilishi mumkin.²

ASOSIY QISM

Bolalar ta'lim-tarbiyasida milliy va madaniy qadriyatlarni saqlash masalasi har bir jamiyat uchun muhim ahamiyatga ega. Chunki milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi, ma'naviy merosi va ijtimoiy hayot tarzini aks ettiradi. Ushbu qadriyatlar yosh avlod ongiga singdirilmasa, ularning milliy o'zligini anglash jarayoni sustlashishi mumkin. Shuning uchun ham ta'lim tizimida bolalarga milliy an'analar, urf-odatlar va madaniy meros haqida to'liq tushuncha berish muhim vazifa hisoblanadi.

Milliy qadriyatlar bolalarning ma'naviy kamolotida muhim rol o'ynaydi. Ular orqali bolalarda hurmat, mehr-oqibat, kattalarga ehtirom, vatanparvarlik va insonparvarlik kabi fazilatlar shakllanadi. Ayniqsa, xalq og'zaki ijodi – ertaklar, maqollar, topishmoqlar va milliy o'yinlar bolalar tarbiyasida katta ahamiyatga ega. Ushbu vositalar orqali bolalar nafaqat bilim oladi, balki milliy madaniyat bilan yaqindan tanishadi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichlarida milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya usullarini qo'llash bolalarda ijtimoiy va ma'naviy fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi.³

Shu bilan birga, zamonaviy jamiyatda globallashtirish jarayoni yosh avlod tarbiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Internet, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi turli madaniyatlarning aralashuviga olib kelmoqda. Bu jarayon ijobiy jihatlari bilan birga ayrim salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, ayrim yoshlar milliy qadriyatlar o'rniga boshqa madaniyatlarning turmush tarziga ko'proq qiziqish bildirib boshlaydi. Natijada milliy an'analarga nisbatan befarqlik paydo bo'lishi mumkin. Shu sababli ta'lim tizimi bolalarda tanqidiy fikrlashni

² Ishmuhammedov, 2012

³ Hasanboyeva, 2018

shakllantirish bilan birga, ularning milliy madaniyatga bo‘lgan hurmatini mustahkamlashi zarur.⁴

Bolalar tarbiyasida oilaning roli ham juda katta. Oila – bu bolaning birinchi tarbiya maskani bo‘lib, u yerda bola milliy qadriyatlar bilan dastlab tanishadi. Ota-onalar bolalarga milliy urf-odatlar, an’analar, xalq bayramlari va milliy madaniyat haqida tushuncha berish orqali ularning ma’naviy dunyoqarashini shakllantiradi. Masalan, Navro‘z, Mustaqillik kuni yoki boshqa milliy bayramlarni oilada nishonlash bolalarda milliy o‘zlikni anglash hissini kuchaytiradi. Shu bilan birga, oila va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlik bolalar tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlarni saqlash uchun turli pedagogik usullardan foydalanish mumkin. Jumladan, milliy o‘yinlar, xalq og‘zaki ijodi namunalari, milliy urf-odatlar va tarixiy merosga oid materiallarni ta’lim jarayoniga kiritish samarali natija beradi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida milliy qadriyatlarni bolalarga yetkazish ham muhim hisoblanadi. Masalan, multimedia vositalari, interfaol metodlar va loyiha asosidagi ta’lim usullari orqali bolalarda milliy madaniyatga qiziqish uyg‘otish mumkin. Bunday yondashuvlar bolalarning faolligini oshiradi va ularning bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishiga yordam beradi.⁵

Shu bilan birga, bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Ba’zi hollarda ta’lim dasturlarida milliy madaniyatga oid materiallar yetarli darajada yoritilmaydi yoki ular zamonaviy pedagogik metodlar bilan uyg‘unlashtirilmaydi. Bundan tashqari, pedagoglarning ushbu yo‘nalishdagi metodik tayyorgarligi ham muhim ahamiyatga ega. Agar pedagog milliy qadriyatlarning mohiyatini chuqur anglab, ularni ta’lim jarayoniga to‘g‘ri integratsiya qilsa, bolalar tarbiyasida samarali natijalarga erishish mumkin.

Umuman olganda, bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy va madaniy qadriyatlarni saqlash jamiyatning ma’naviy taraqqiyoti uchun muhim omil hisoblanadi. Shu sababli oila, ta’lim

⁴ Ishmuhamedov, 2012

⁵ Tolipov, 2010

muassasalari va jamiyat birgalikda yosh avlodni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratishi zarur. Bunday yondashuv yoshlarning milliy o'zligini anglashini mustahkamlash bilan birga, ularning ma'naviy barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishiga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot bolalar ta'lim-tarbiyasida madaniy va milliy qadriyatlarni saqlashdagi muammolarni aniqlash hamda ularning sabablarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlar majmuasidan foydalanildi. Dastlab mavzuga oid pedagogik, sotsiologik va madaniyatshunoslik yo'nalishidagi ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Ilmiy manbalarni o'rganish orqali milliy qadriyatlarning ta'lim jarayonidagi o'rni, ularning bolalar ma'naviy rivojlanishiga ta'siri hamda ushbu sohada mavjud muammolar haqida nazariy xulosalar chiqarildi.

Empirik tadqiqot jarayonida so'rovnoma, suhbat va kuzatish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotda maktabgacha va boshlang'ich ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan 30 nafar pedagog ishtirok etdi. Ularga bolalar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o'rni, ta'lim jarayonida ushbu qadriyatlardan foydalanish darajasi hamda mavjud muammolar haqida savollar berildi. Bundan tashqari, ayrim mashg'ulotlar kuzatilib, ularda milliy an'ana va madaniy elementlardan foydalanish darajasi o'rganildi.

Tadqiqot natijalarini qayta ishlash jarayonida taqqoslash, umumlashtirish va statistik tahlil metodlari qo'llanildi. Olingan ma'lumotlar foiz ko'rsatkichlari asosida tahlil qilinib, jadval ko'rinishida tizimlashtirildi. Ushbu metodologiya tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash hamda bolalar ta'lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash bo'yicha ilmiy xulosalar chiqarishga imkon berdi.

NATIJARLAR

Tadqiqot davomida o'tkazilgan so'rovnoma va kuzatishlar bolalar ta'lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash jarayonida bir qator muammolar mavjudligini ko'rsatdi. Pedagoglarning fikriga ko'ra, ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni qo'llash muhim bo'lsa-da, ayrim omillar ushbu jarayonning samaradorligini pasaytirishi mumkin. Jumladan, globallashtirish ta'siri, internet va ommaviy madaniyatning keng tarqalishi, ota-onalarning

tarbiya jarayonida yetarli darajada ishtirok etmasligi hamda metodik materiallarning yetishmasligi asosiy muammolar sifatida qayd etildi.

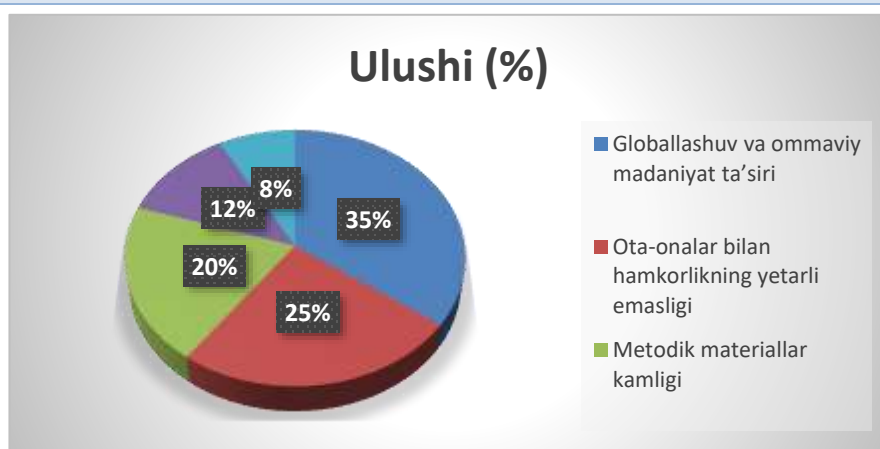
So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, pedagoglarning katta qismi milliy qadriyatlarni ta’lim jarayonida qo‘llash zarurligini ta’kidlagan. Biroq ularning ayrimlari ushbu jarayonni tashkil etishda metodik qo‘llanmalar va zamonaviy pedagogik usullar yetishmasligini bildirgan. Bundan tashqari, ayrim pedagoglar bolalarning milliy madaniyatga qiziqishini oshirish uchun innovatsion metodlardan foydalanish zarurligini ta’kidlashgan.

Quyidagi jadvalda pedagoglar tomonidan qayd etilgan asosiy muammolar foiz ko‘rinishida keltirilgan.

Jadval 1

Bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlashdagi asosiy muammolar

Muammo turi	Ulushi (%)
Globallashuv va ommaviy madaniyat ta’siri	35
Ota-onalar bilan hamkorlikning yetarli emasligi	25
Metodik materiallar kamligi	20
Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarga kam e’tibor berilishi	12
Pedagoglarning malaka yetishmasligi	8

Jadval natijalaridan ko‘rinib turibdiki, eng katta muammo sifatida globallashuv va ommaviy madaniyat ta’siri qayd etilgan. Bu esa yosh avlodning dunyoqarashi shakllanishida turli madaniyatlarning kuchli ta’siri mavjudligini ko‘rsatadi. Ikkinchi muhim muammo sifatida ota-onalar bilan hamkorlikning yetarli emasligi qayd etilgan. Bu holat bolalar tarbiyasida oila va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash uchun ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik usullardan foydalanish, metodik ta’minotni boyitish hamda oila va ta’lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash zarurligini ko‘rsatdi.

MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot natijalari bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy va madaniy qadriyatlarni saqlash masalasi bugungi kunda dolzarb muammolardan biri ekanligini ko‘rsatdi. O‘tkazilgan tahlillar shuni tasdiqladiki, pedagoglar va ota-onalar milliy qadriyatlarni bolalar tarbiyasida muhim omil sifatida e’tirof etishadi. Biroq ushbu qadriyatlarni ta’lim jarayoniga samarali integratsiya qilishda ayrim qiyinchiliklar mavjud. Ayniqsa, globallashuv jarayoni va ommaviy madaniyat ta’siri yosh avlodning dunyoqarashiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Natijada ayrim bolalarda milliy an’analar va urf-odatlar bo‘lgan qiziqishning kamayishi kuzatilishi mumkin.

Tadqiqot natijalari ilmiy adabiyotlarda keltirilgan nazariy qarashlar bilan ham mos keladi. Masalan, pedagogika sohasidagi tadqiqotchilar ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni singdirish yosh avlodning ma’naviy kamolotini ta’minlashda muhim omil ekanligini ta’kidlaydilar. Milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya bolalarda ijtimoiy mas’uliyat, vatanparvarlik va madaniy o‘zlikni anglash hissini rivojlantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida milliy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga kiritish bolalarda ushbu qadriyatlarga nisbatan qiziqishni oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari oilaning rolini ham muhim ekanligini ko‘rsatdi. Agar ota-onalar bolalarga milliy madaniyat, urf-odatlar va an’analar haqida yetarli tushuncha

bersa, bolalarda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg‘usi shakllanadi. Shu sababli ta’lim muassasalari va oilaning hamkorligi bolalar tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari milliy qadriyatlarni saqlash jarayonida pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

XULOSA

Ushbu maqolada bolalar ta’lim-tarbiyasida madaniy va milliy qadriyatlarni saqlashdagi muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari o‘rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, milliy qadriyatlar yosh avlodning ma’naviy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularni bolalik davridan boshlab shakllantirish zarur. Ta’lim jarayonida milliy an’analar, urf-odatlar va madaniy merosga oid bilimlarni berish bolalarda milliy o‘zlikni anglash va madaniy identitetni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, globallashuv jarayonlari, ommaviy madaniyatning keng tarqalishi va ota-onalar bilan hamkorlikning yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmaganligi milliy qadriyatlarni saqlash jarayoniga ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatmoqda. Tadqiqot davomida pedagoglarning aksariyati milliy qadriyatlarni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish zarurligini ta’kidlagan bo‘lsa-da, metodik materiallar va innovatsion pedagogik yondashuvlarga ehtiyoj mavjudligi aniqlangan.

Shunday qilib, bolalar ta’lim-tarbiyasida milliy qadriyatlarni saqlash uchun oila, ta’lim muassasalari va jamiyatning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarga asoslangan pedagogik metodlarni qo‘llash, o‘quv materiallarini boyitish va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ushbu muammolarni bartaraf etishda samarali natija berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dewey, J. (1938). *Experience and education*. New York, NY: Macmillan.
2. Montessori, M. (1967). *The absorbent mind*. New York, NY: Holt, Rinehart & Winston.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
4. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York, NY: International Universities Press.

5. Papert, S. (1980). *Mindstorms: Children, computers, and powerful ideas*. New York, NY: Basic Books.
6. Tolipov, O'. Q. (2010). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: O'qituvchi.
7. Ishmuhamedov, R. J. (2012). *Innovatsion pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: Fan va texnologiya.
8. Hasanboyeva, O. U. (2018). *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi*. Toshkent: O'qituvchi.
9. Yo'ldoshev, J. G'. (2014). *Pedagogik innovatsiyalar va ta'lim samaradorligi*. Toshkent: Fan.
10. Xodjayeva, N. (2019). *Maktabgacha ta'limda innovatsion yondashuvlar*. Toshkent: Tafakkur.
11. UNESCO. (2015). *Early childhood care and education*. Paris: UNESCO.
12. Berk, L. (2015). *Child development*. Boston: Pearson.
13. Wood, E. (2013). *Play, learning and the early childhood curriculum*. London: Sage.
14. Gardner, H. (1993). *Frames of mind*. New York: Basic Books.
15. Slavin, R. (2009). *Educational psychology*. Boston: Pearson.